

др Тодор И. Подгорац,
ванредни професор Правног факултета у Крагујевцу

ДЕЛО ПЕТРАЖИЦКОГ — ИНСПИРАЦИЈА ЗА НОВА ИСТРАЖИВАЊА

О Леону Петражицком, познатом по психолошкој (тачније, искључиво-психолошкој) теорији права и правној политици, у југословенској правној литератури је релативно мало писано и често *en passant*. Од само неколико писаца који су у њој скретали пажњу на ово или оно питање петражицијанског система, углавном на она која се односе на теорију права, посебно место припада Т. Тарановском. Ипак, ни он сам није дао приказ и оцену свеколиког учења Л. Петражицког.

Врло оштроумни гениј Л. Петражицког није задовољавао стање знања правне науке крајем XIX века, како оно које се тицало њеног основног појма — појма права и низа других питања, у вези са овим, тако и оно које се тицало методике стварања правних норми. Баш то незадовољавајуће стање је и било извор инспирације широко предузетог подухвата, који га је довео до резултата значајних за низ научних дисциплина: *методологију, логику, психологију, теорију права и државе, правну политику, теорију морала, општу социологију, социологију права, политичку економију*(1).

Ограничавајући се на теорију права, Л. Петражицки се може узети као претеча вищедимензионалног схватања права, што је од посебног значаја данас када се све више истиче захтев за интегралном теоријом права, сложен, свестран, мултидисциплинаран приступ проучавању права, потреба диференцирања истраживања науке о праву, које произлази

(1) Позната пољска списатељка М. Боруцка Арцтова, пишући о социолошким погледима Л. Петражицког, истиче да је реч о научнику великог формата, хуманисти широких видика, претечи остварења захтева интеграције друштвених наука, творцу оригиналних социолошких концепција, тесно везаних с његовом теоријом права и морала. При том она издаваја следећа питања и о њима ближе пише: *фигура научника и етапе његовог стваралаштва, научника политика права, основне методолошке претпоставке, психолошке основе теорије права и морала, тероџа друштвеног дејства права и морала, теорија друштвене генезе и развоја права и морала као део опште теорије друштвеног развоја* (вн. М. Боруцка-Арцтова, *Poglady sociologiczne Leona Petrazyskiego*, »Studia sociologiczne« 1974, 1 (52); исти текст у нешто краћем облику објављен под називом *Leon Petrazyski (1867—1931)* у месечној ревији „Пољске перспективе“, која излази у Варшави на страним језицима, No. 11/1974, франц. издање »Perspectives polonaises«, стр. 45).

из разноврсног карактера права (више аспеката, равни, сфера, димензија: језичко-логичка, социолошка, психичка, аксиолошка).

Мноштво покушаја да се реши проблем суштине права, како у даљој, тако и ближој прошлости, није било, по мишљењу овог писца, крунисано научним успехом. Ту се он слагао с познатом ироничном опашком Канта: правници још траже дефиницију за свој појам права.

Да ли је боље среће био Л. Петражицки, будући да је и он сâм поштено, с великом љубављу и много труда, радио на решењу овог проблема? У сваком случају, он је осветлио, боље но ико други, право као психичку појаву, али, при том, није занемаривао ни друге његове равни, иако то може тако да изгледа, поготову кад се истиче да се главна заслуга психолошке теорије права Л. Петражицког — психолошки редукционизам, тј. чистунство, претвара у њен главни недостатак.

У нашој правној литератури не само да није дат приказ и оцена петражицијанског система у целини, него нема ни монографске обраде појединих питања. Будући изузетна појава у светској правној књижевности, није никакво чудо што се у вези стваралаштва Л. Петражицког поставља тушта и тма питања, како она која указују на његове слабе тачке, тако и она која истичу његову величину.

По нашем мишљењу, величина Л. Петражицког и његовог дела састоји се управо у томе што је он покренуо многа питања, макар она сва и не била позитивно решена. Смело тврдимо да заоставштина Л. Петражицког представља богат рудник с низом постављених питања и одговорима, на многа од њих, и што је, чини ми се, још важније, и инспирацијом за нова истраживања.

Л. Петражицки је знатно проширио хоризонте права. Борећи се за конституисање науке политике права на основи емпиријски утемељене теорије права⁽²⁾, он је разликовао позитивно (схваћено много шире) и интуитивно право, официјелно и неофицијелно право. У саставу позитивног права — насупрот традиционалном учењу — утврђује три елемента: представама ових факата (сâмо позитивно право као реалан феномен, како га је означавао) и норме (пројекције, емоционалне фантазме). *Differentia specifica* интуитивног права (од позитивног) састоји се у одсуству представа нормативних факата у саставу овог права, у сазнању об(а)везности одговарајућег понашања независно од било којих страних ауторитета.

Нарочито је интересантан од њега утврђени однос између интуитивног и позитивног права, као и њихов међусобни утицај — интуитивног на позитивног и позитивног на интуитивно право⁽³⁾.

Л. Петражицки не поситовећује позитивно право у целини с официјелним правом, већ само оне његове видове које примењује и подржава држава. Различитост нормативних факата и видова позитивног права кроз историју указује на њихову условљеност реалним односима ове или оне епохе у развоју овог или оног народа. Категорија *нормативни факти*, чини нам се, боље од свих других изражава сву сложеност позитивног права.

(2) Детаљно о правној политици Л. Петражицког и најважнијим питањима његове теорије права вид. у нашој књизи *Правна политика Л. Петражицког на основи искуствено-психолошког изучавања права*, Београд, 1983.

(3) О томе смо опширније писали у књизи *Теорија права Л. Петражицког (Видови и подврсте права)*, Правни факултет у Крагујевцу, 1981.

У језику теорије права од Ј. Петражицког пројектованом, појам права као класе и њено дељење на поткласе: 1. интуитивно и позитивно право и 2. официјелно и неофицијелно право, изгледа нам да омогућава да се (раз)реша питање о томе шта је право у смислу правне употребе речи, право у тзв. правном (јуридичком) смислу.

Истраживања која је вршио Ј. Петражицки на веома широком простору (не само официјелно, него и друге врсте позитивног права, као и интуитивно право) — све у циљу заснивања научне политике права — имају комплексни карактер. Резултати до којих је при том дошао плод су интеграције наука реформисаних од њега самог, али у склопу *јединствене концепције* која дозвољава да се право проучава у разним појавним облицима.

Право се може, и чак мора, проучавати не само на високом теоријском, већ и на конкретном, емпиријском нивоу. Остајање, пак, на општим ставовима о праву могло би се окарактерисати као догматски приступ у проучавању ове сложене појаве. Сходно методолошком постулату: *од теорије ка емпиријским истраживањима, и од емпиријских истраживања ка теорији*, теорија права баца светлост на истраживане појаве, а резултати истраживања обogaђују теорију права, и то у једном трајном, међусобно повезаном процесу. Чак и кад је реч о праву у тзв. правном смислу, добро постављена научна теорија права би се морала бавити и генезом, дејством и последицама дејства права. Формално-догматичко схватање права је поготово туђе духу марксистичке теорије права.

Да Ј. Петражицки, класик пољског правништва, који спада у врхове и светске правне књижевности, под којом се подразумевају највреднија остварења у овој њеној врсти, не би остао *признат, а непознат, или признат, а мало познат и недовољно оцењен*, пред нама је велико поље рада. Не само у погледу упознавања његовог свеколиког дела, него и у погледу даљег развијања његове мисли (петражицијанске). Посебно нам се чини да емпиријска истраживања права (шире схваћеног) у светлу искуствено-психолошке теорије права не само да не би била могућа, већ би се показала веома плодотворним за науку политике права као главног саветника законодавца и сваког другог правотворца.

Закони и други општи правни акти (тзв. извори права) су средство „друштвене инжењерије”, али се њима не може постићи више но што се стварно може. Они су поготово немоћни кад у друштвеној и посебно правној свести узму маха субјективистичко-волунтаристичке тенденције, кад се превиђају објективне законитости друштвеног развитка па се одредбе општег правног акта испуњавају садржајем који не одговара њиховој природи, или се оне исказују половично, непотпуно, тј. имају тзв. недовршен, а понекад и противуречан садржај. Инфлација и девалвација правних прописа доводи до пада ауторитета права као таквог, а овај, са своје стране, проузрокује ограничење његове делотворности.

Имајући све ово у виду, савремени законодавац и правотворац уопште, ако хоће да његово дело живи и, штавише, да предупреди грешке које нужно произлазе из упрошћеног прилаза програмирању преображаја у разним областима друштвеног живота, мора да обрати пажњу на узамне зависности различитих фактора и да користи знања разних наука. Међутим, то му неће увек тако лако полазити за руком, будући да су ова испарцелисана. Иако општи правни акт никако не може да исцрпи

сву разноврсност појаве коју покушава да одрази, подразумева се да његов творац треба унапред да зна како ће се овај у пракси тумачити и примењивати.

У сваком случају, треба учинити много пре него што један закон или други општи акт буде донесен и почне да делује. Треба учинити много да овај не би био *недонесен* или, чак, *мртворођен*. И кад се донесе и почне да делује, треба вршити емпиријска истраживања о разним питањима, као што су, на пример, ова: ауторитет важећег права, његова ефективност, који фактори коче, а који помажу његову примену, правне појаве у јавном мњењу — у којој мери представе грађана одговарају важећем праву, да ли, и ако — зашто, текстуално исте одредбе закона или другог општег правног акта имају различит смисао у разним срединама, итд., итд. Емпиријска истраживања везана за питања *de lege lata*, без сумње би доприносила да решења *de lege ferenda* буду боља.

dr Todor Podgorac,
associate professor of the Faculty of Law in Kragujevac

THE WORK OF PETRAŽICKI — AN INSPIRATION FOR NEW RESEARCH

Summary

Research done by Leon Petražicki — the classic of Polish legal science — which covered large fields of law including not only the official law but other kinds of positive law, such as the intuitive one, had the aim of founding scientific policy of law. That research is of a complex character, so that Petražicki is considered a predecessor of the multi-dimensional and integrationist study of law.

The author of this article emphasizes that empirical research too (conceived more widely), viewed through empirical-psychological theory of law, proved to be rather fruitful for the science of policy of law as one of the main tools of the legislator and of any other creator of law.

On the ground of the above reasons the author concludes that the entire work of Leon Petražicki is significant also today, so that there is a need to further elaborate his conceptions.

dr Todor Podgorac,
professeur à la Faculté de droit à Kragujevac

L'OEUVRE DE PETRAŽICKI — INSPIRATION POUR DE NOUVELLES RECHERCHES

Résumé

Les recherches effectuées par Leon Petražicki, classique du droit polonais, sur un très large espace (non seulement officiel, mais aussi les autres sortes du droit positif, ainsi que le droit intuitif) uniquement dans le but de lancer les bases de la politique scientifique du droit — ont un caractère

complexe. C'est ainsi qu'il apparaît comme precureseur de l'étude pluridimensionnelle et intégrante du droit.

L'auteur de ce texte souligne que même les recherches empiriques du droit (compris dans un sens plus large) à la lumière de la théorie d'expérience et psychologique du droit non seulement qu'elles seraient possibles mais elle s'avèreraient très fructueuse pour la science de la politique du droit en tant que conseiller principal du législateur et de tout autre créateur en droit.

C'est pour ces raisons là que l'on souligne l'importance de la connaissance de l'oeuvre complète de L. Petražicki et le besoin de continuer à développer ses pensées (petrazitiennes).